

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Published by
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd>

Kış 2021/ 8-4
<https://doi.org/10.46868/atdd.132>

The Times Gazetesinde Gorbaçov'un Glasnost ile Perestroyka Politikalarını Uygulaması

Hakan Kurt*
ORCID: 0000-0001-5742-9308

Öz

Sovyetler Birliği'nde son başkan olarak yönetime gelen Gorbaçov, Glasnost ve Perestroyka adı verilen reform politikaları uyguladı. Bu politikalar doğrultusunda Sovyetler Birliği'nde toplumsal, ekonomik, siyasi, idari vb. alanlarda değişim ve gelişim yaşandı. Sovyetler Birliği'nde yaşayan halk Glasnost politikası ile kamudaki şeffaflık ve açıklık uygulamaları doğrultusunda yönetimin bir parçası haline gelebildi. Böylece merkezi ve totaliter Sovyetler Birliği yönetiminde halkın etkinliği arttı. Siyasi alanda Komünist Parti yönetiminde de değişim yaşandı ve parti içinde Glasnost etkisiyle kapalı olan yönetim yapısı yenilendi. Perestroyka politikası ile ekonomik anlamda yönetimde yeniden yapılanma yaşanarak, iç ve dış politikalarında da her alanda hızlı bir değişim yaşandı. Sovyetler Birliği'nde uygulamaya konulan bu reform politikaları tüm dünyanın ilgisine çeken gelişmelerdir. Bu çalışmada Sovyetler Birliği'nin dağılmasının da nedenleri arasında görülen Glasnost ve Perestroyka politikalarının The Times gazetesinde nasıl görüldüğü araştırılmaya çalışıldı. Gazetenin Gorbaçov'un reform politikalarına ilgisiz kalmadığı; yaşanan gelişmeleri her yönüyle takip ettiği; Gorbaçov'a uyguladığı reform politikalarından kesinlikle taviz vermemesi gerektiğini söylediği; çoğunlukla da kendisini desteklediği ancak bazı yazarlar tarafından reform politikalarının ciddi şekilde uygulanmadığı konusunda eleştiriler yapıldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: The Times, Gorbaçov, Glasnost, Perestroyka

Gönderme Tarihi: 05/04/2021

Kabul Tarihi: 29/06/2021

* Öğretim Görevlisi, Ordu Üniversitesi, Ordu- Türkiye, hakankurt5206@gmail.com

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Kurt, Hakan. "The Times Gazetesinde Gorbaçov'un Glasnost ile Perestroyka Politikalarını Uygulaması." *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8-3, 2021, ss.1350-1381.

Gorbachev's Implementation of Perestroika Policies with Glasnost in The Times Newspaper

Hakan Kurt*
ORCID: 0000-0001-5742-9308

Abstract

Gorbachev, who came to rule as the last president of the Soviet Union, implemented reform policies called Glasnost and Perestroika. In line with these policies, there has been change and development in social, economic, political, administrative, etc. areas in the Soviet Union. The people of the Soviet Union could become part of the administration through glasnost policy in line with practices of transparency and openness in the public. Thus, the effectiveness of the people increased under the central and totalitarian Soviet Union. There has also been a change in communist party leadership in the political sphere, and the governance structure within the party, which was closed, has changed under the influence of Glasnost. With the Perestroika policy, the economic structure of the Soviet Union changed by restructuring the administration economically. In short, there has been a rapid change in the domestic and foreign policies of the Soviet Union in all areas. These reform policies which were put into effect in the Soviet Union are developments that attract the attention of the whole world. In this context, the reform policies implemented by Gorbachev were also on the agenda of The Times, one of the leading newspapers (publishing) in the UK and one of the world's leading newspapers. In this study, glasnost and perestroika policies, which were also seen as among reasons for the dissolution of the Soviet Union, were investigated how they were seen in The Times. As a result, it is seen that the newspaper was not indifferent to Gorbachev's reform policies; follows all aspects of the developments; tells Gorbachev that he should never compromise on his reform policies; mostly supports him, but he was criticized by some writers for not seriously implementing reform policies.

Keywords: The Times, Gorbachev, Glasnost, Perestroika

Received Date: 05/04/2021

Accepted Date: 29/06/2021

* Lecturer, Ordu University, Ordu-Turkey, hakankurt5206@gmail.com

You can refer to this article as follows:

Kurt, Hakan. "The Times Gazetesinde Gorbaçov'un Glasnost ile Perestrojka Politikalarını Uygulaması.

" *Academic Journal of History and Idea*, 8-3, 2021, pp.1350-1381.

Осуществление Горбачевым политики Гласность и Перестройка в газете The Times

Хакан Курт*
ORCID: 0000-0001-5742-9308

Резюме

Горбачев, который пришел к власти в качестве последнего президента Советского Союза, начал проводить политику реформ, названную Гласностью и Перестройкой. В соответствии с этой политикой в Советском Союзе произошли социальные, экономические, политические, административные и другие изменения. В соответствии с политикой Гласности и практикой прозрачности и открытости общественности люди, живущие в Советском Союзе, смогли стать частью администрации. Таким образом в центральном и тоталитарном Советском Союзе усилилось влияние народа. Также произошли изменения в политической сфере в руководстве Коммунистической партии, и, под влиянием Гласности, структура управления, которая была закрыта, была обновлена. С политикой Перестройки произошла реструктуризация администрации в экономическом смысле, и во всех сферах произошли изменения во внутренней и внешней политике. Политика реформ, проводимая в Советском Союзе, привлекла внимание всего мира. Политика реформ, проводимая Горбачевым, также была в повестке дня The Times - одной из ведущих газет мира, издающейся в Англии. В этом исследовании была предпринята попытка выяснить, как политика Гласности и Перестройки, которые были одними из причин распада Советского Союза, рассматривались в газете The Times. Газета не осталась равнодушной к политике реформ Горбачева; следила за развитием событий во всех аспектах; как Горбачеву было сказано, что он не должен делать никаких уступок в своей политике реформ; в основном он поддерживал себя, но некоторые авторы критиковали то, что политика реформ не проводилась серьезно.

Ключевые слова: The Times, Горбачев, Гласность, Перестройка

Получено: 05/04/2021

Принято: 29/06/2021

*Лектор, Университет Орду, Орду-Турция, hakankurt5206@gmail.com

Ссылка на статью:

Kurt, Hakan. "The Times Gazetesinde Gorbaçov'un Glasnost ile Perestroyka Politikalarını Uygulaması." *академическая история и мысль* 8-3, 2021, сс.1350-1381.

Giriş

Komünist Parti yönetiminde bulunan Chernenko döneminde Politbüro başkanlığı, parti ikinci sekreterliği görevleriyle birlikte ekonomiden de sorumlu bulunan Gorbaçov, Chernenko'nun ölümünden sonra 1985 yılında parti genel sekreterliğine geçmiş ve bu tarihten sonra da Sovyetler Birliği'nin politikalarını belirleyen isim olmuştur. Gorbaçov liderliğinde Sovyetler Birliği'nin yönetim sisteminde köklü reformlar uygulamaya konulmuştur. Sovyetler Birliği'nin son lideri olarak artık durgunlaşmış ve geçerliliğini yitirmeye başlamış olan sistemi yenilemeyi amaçlamıştır. Dünya tarihinin 20. yüzyılda gördüğü en önemli reform hareketlerinden birisini gerçekleştirmeye çalışsa da Sovyetler Birliği'nin dağılmasına da neden olmuştur. Gorbaçov, Glasnost ve Perestroyka politikalarıyla ülkede her alanda değişim gerçekleştirmek istemiştir. Asıl amacı komünist rejimin reformlar uygulanarak yeniden yapılandırılması olsa da yaşanan gelişmeler Sovyet cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarını da sağlamıştır.

Gorbaçov yönetiminde Sovyetler Birliği'nde genel politik dilde de önemli değişimler yaşanmıştır. Sovyet ideolojisinin o zamana kadar sürdürdüğü politik söylemlerde yeni kavramlar yer almaya başlamıştır. Sovyetler Birliği içinde gerçekleşen reform hareketleri Sovyet kamuoyunda da farklı yorumlara neden olmuştur. Geçmişte yer alan söylemlerdeki çoğu anlamın kullanımı sonlandırılmıştır. Çünkü yeni söylemleri ortaya çıkaran reformun temelinde “özgürlük” yer almaktadır. Geçmişte Marksist-Leninist zorunlulukların herkes tarafından tanınması anlamına gelen “özgürlük” kavramı artık liberal demokratik ülkelerdeki “özgürlük” ile özdeşleştirilmektedir.¹

Gorbaçov'un gerçekleştireceği reform hareketi büyük bir kriz sonucu ortaya çıkmamış ve radikal değişimleri içermemiştir.² Gorbaçov reform hareketi olarak Glasnost ve Perestroyka adı verilen iki politikanın uygulanacağını ilan etmişti. Özellikle Perestroyka politikası çerçevesinde ekonomide merkezi planlamadan uzaklaşmış,

¹ Archie Brown, “Ideology and Political Culture”, Bialer, S. (Ed.), *Politics, Society, and Nationality inside Gorbachev's Russia*, Westview Press, Boulder, 1989, s. 31. ; Andrzej Walicki, *Marxism and the Leap to the Kingdom of Freedom: The Rise and Fall of the Communist Utopia*, Stanford University Press, Stanford 1995, s. 554–555.

² Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Stephen Kotkin, *Armageddon Averted: The Soviet Collapse: 1970-2000*, Oxford University Press, New York 2001.

üretim ve tüketimde sübvansiyonlar azaltılmış ve gerçekçi fiyat politikaları izlenmeye başlanmıştı. Glasnost ise hatalı bir şekilde “açıklık” olarak çevrilmiştir. Sözcük aslında “kamuya açık olma” anlamına gelmektedir.³ Glasnost politikası, siyasi ve kültürel yaşam üzerindeki ideolojik kontrolün kırılmasına, sistemi sorgulayarak demokratikleşmenin başlamasına ve böylece içsel dinamiklerin harekete geçmesine neden olmuştur.⁴ Oysa Gorbaçov ve yönetimi reform politikalarını ilk olarak ekonomik sorunlardan kurtulmak amacıyla başlatmış; siyasi bir değişim amaçlamamıştı.⁵

1-Gorbaçov'un Yönetime Gelmesi ve Gazetenin Genel Değerlendirmeleri

The Times gazetesinde Gorbaçov'un yönetime gelmesinin ardından eski koruyucuların son baş eğişi şeklindeki bir söylemle Brejnev yıllarının reform karşıtı duruşunun engellenmesi amacıyla Brejnev dönemi yönetimde yer alan liderlerin Gorbaçov tarafından görevden alınarak saf dışı bırakıldığı söylenmektedir. Gorbaçov'un “Destalinizasyon” gibi “Debrejnevist” bir tutum sergilediği yorumu yapılmaktadır.⁶ Gorbaçov döneminde Sovyetler Birliği'nde yaşanan ekonomik, siyasi, kültürel tüm gelişmelerin etkileri ve uygulamaya konulan reform politikalarının sonucunda ise ülkedeki politik çevreler içinde “Yeni Stalinistler” olarak adlandırılan gayri resmi bir grubun ortaya çıktığı gibi söylemlerde bulunmaktadır.⁷

The Times gazetesi esasen Sovyetler Birliği içinde reformların tam anlamıyla uygulamadığını ve de Moskova'nın tutumlarının kanunsuz girişimler olduğunu belirtmektedir. Bu tarz haberler toplumun bilgilendirilmesi amacına uygun yayınlar olmakla birlikte; Sovyetler Birliği komünist sisteminde reform gerçekleştirilmesini amaçlayan politikaların aslında desteklenmesi gereken gelişmeler olduğu algısını oluşturduğu da görülmektedir.⁸ Sovyetler Birliği'nde yaşayan halk arasında reform politikalarının uygulanması isteği de artış göstermektedir. Bu bağlamda özellikle Çernobil Faciası toplumun kamuya açık olma anlamına da gelen Glasnost politikasını daha çok istemesinin tetikleyicisi olmuştur. Çünkü o zamana kadar sansüre uğrayan,

³Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, İmge Yayınları, Ankara 2006, s. 1189.

⁴Zeynep Dağı, *Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika Rusya'nın Dönüşümü*, Boyut Kitapları, İstanbul 2002, s. 92.

⁵Atilla Yayla, *Liberal Bakışlar*, Profil Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 29.

⁶Christopher Walker, “Eski Koruyucuların Son Baş Eğişi, *The Times* 25 Şubat 1986.

⁷George Brock, “Huzursuzluk SSCB Geneline Yayılıyor”, *The Times* 28 Mayıs 1988.

⁸“Moskova'nın Kanunsuz İmparatorluğu”, *The Times* 19 Eylül 1989.

Komünist Parti'nin birer yayın organı olan ve bir propaganda aracı gibi davranan Sovyet basını bu olayla birlikte halktaki güvenilirliğini tamamen kaybetti. Sovyet basını da gerçekleri halktan sakladığı gerekçesiyle Glasnost politikası doğrultusunda uygulanan reform sürecine dâhil edildi ve böylece Sovyetler Birliği yönetimi bağımsız bir basın kurma girişimi başlattı. The Times gazetesinde Jonathan Miller tarafından yazılan “Sansür Uzaya Ulaştı” başlıklı haberde Çernobil Faciası ile ilgili sansür uygulamalarına dikkat çekilerek Sovyetler Birliği'nin yanı sıra Pentagon'un da sivil uydulardan çekilen görüntüleri sansürlediği söylenmektedir.⁹

The Times gazetesinde Gorbaçov'un ülkeyi bir arada tutmaya çalıştığı ve birlik olarak devam etmek istediği belirtilmekte ve de esasen İngiltere'nin İskoçya gibi ülkelerle yaşadığı sorunlar göz önünde bulundurularak kendi isteklerinin de benzer olduğu algısı oluşturulmaktadır. Bu açıdan da gazete Gorbaçov'u ve reform politikalarını desteklemektedir.¹⁰ Milliyetçi hareketlerin Gorbaçov reformlarına rağmen yok edilemediği söylenerek kendilerinin de aynı sorunlarla uğraştıklarının söylenmesi, Gorbaçov'un uygulamaya koyduğu reform politikalarında desteklendiği şeklinde bir tutumun varlığını göstermesi açısından ilgi çekicidir.

Sovyetler Birliği dış politikasının temel özelliklerinden birisi de “Mesihçi” bir anlayışa sahip olmasıdır. Bu anlayışa göre Rusya'nın başlıca görevi Ortodoks Krallık olmak ve Rus milliyetçiliğini bu temelde geliştirmektir. Rusya III. Roma İmparatorluğu olarak tüm dünyaya hâkim olma politikasını gütmeli ve böylece komünizm ideolojisini zafere ulaştırmalıdır.¹¹ Dışişleri bürokrasisine ve dış politikaya yeni bir yön veren Gorbaçov'un uygulamaları sonucunda Sovyetler Birliği daha öncesinde var olan mesihçi dış politika tutumunu değiştirdi. Bu nedenle Sovyetler Birliği uluslararası taahhütlerinden de vazgeçmeye başladı. Batı'nın bir düşman değil dünya güvenliği için bir ortak olması gerektiğini düşünen Gorbaçov, Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan devrimler karşısında da askeri güç kullanmadı. Doğu Avrupa ülkelerinde devrimler yaşanırken Gorbaçov yönetimi bu ülkeleri kendi haline bırakma kararı aldı. Batı dünyası için ilginç bir gelişme olan bu karar ilk olarak Sovyetler Birliği Dışişleri

⁹Jonathan Miller, “Sansür Uzaya Ulaştı”, *The Times* 15 Nisan 1987.

¹⁰Robert Kilroy-Silk, “Egemenliğimiz Üzerinde Uluslararası Düşünceler”, *The Times* 13 Ekim 1989.

¹¹Rusya'nın III. Roma İmparatorluğu olma düşüncesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mesut Hakkı Çayın, *Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi*, Atlas Yayınları, Ankara 2015, s. 42-45. Üçüncü Roma İmparatorluğu olmak konusundaki doktrinsel anlayış aslında Rusya'nın dış politikada her zaman bir yalnız kalma ve diğerlerini ötekileştirme yoluna gitmesinin de sebeplerindedir. Bkz. Z. Dağı, *a.g.e.*, s. 70-71.

Bakanlığı basın sözcüsü Gennadi Gerasimov'un bir basın toplantısında Frank Sinatra'nın *I did it my way* adlı şarkısına gönderme yaparak söylediği “*Şimdi Frank Sinatra doktrini var. Onun bir şarkısı var. Her ülke kendi yoluna karar veriyor.*” sözleriyle “Sinatra Doktrini” olarak tarihteki yerini aldı.¹²

Dış tehdit ve dış düşman korkusunu bırakmak Sovyet toplumunda yeni ulusal kimlik arayışlarında demokratikleşmeye neden oldu. Bunun sonucunda 1987 yılında ABD ile orta menzilli nükleer silahların indirimi konusunda antlaşma imzalandı. Gorbaçov gerek silahsızlanma gerekse Afganistan'dan çekilme kararı ile Batı'da önemli bir itibar kazandı. Zaten Gorbaçov daha öncesinde gerçekleştirilmiş olan 1986 yılındaki Komünist Parti 27. Kongresi'nde partinin devlet üzerindeki rolünü azaltacak ve de dış politikayı değiştirecek söylemlerde bulunmuştur.¹³

Gorbaçov'un yönetime geldikten sonra uygulamaya koyduğu dış politika *The Times* gazetesi tarafından da sürekli şekilde takip edilmiştir. Brejnev öncesinde başlamış olan Homo Sovieticus oluşturulması amacıyla Rus toplumunda kültürel bir miras içinde tüm halkın bir arada yaşaması gerekliliği düşünülerek çalışmalar gerçekleştirildi. Gorbaçov'un yönetime geldiğinde ortaya koyduğu Glasnost ve Perestroyka politikalarının ilk denemeleri de esasen Brejnev döneminde gerçekleşmiştir. Bu politikaların uygulanma sebeplerinden birisi de Homo Sovieticus oluşturmak istenmesidir. Brejnev de Glasnost ve Perestroyka'nın ilk denemelerini gerçekleştirmek için Homo Sovieticus oluşturmak hedefiyle Sovyet toplumunun geniş bir birleşmeye gitmesi ve ulus farklılıklarının silinmesini amaçladı.¹⁴ Bu amaçla gerçekleştirilen faaliyetler çoğunlukla Ruslar tarafından benimsendi ancak milliyetçi unsurları şekillendirmeye çalışan uygulamalar çoğunlukla çatışmalara dönüşmüştür.¹⁵

Aynı zamanda ortaya çıkan ekonomik ve sosyal kriz de Sovyet sisteminin çöküşüne zemin hazırladı. On yıllık bir süreç içinde toplumsal sorunlarda belirgin bir

¹²Roger E. Kanet, Alexander V. Kozhemiakin, *The Foreign Policy of the Russian Federation*, Macmillan Press, London 1997, s. 54.

¹³Ayrıntılı bilgi için bkz. M. S. Gorbachev, *Political Report of The CPSU Central Committee to the 27th Congress of The Communist Party of The Soviet Union*, Novosti Press Publishing 1986, s. 5-161. Reformların dış ve iç politikada yarattığı değişiklikler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Giray Saynur Derman, “Rus Dış Politikasında Reformların Etkisi ve Sonuçları”, *Karadeniz Araştırmaları*, C. 13, S. 49, Bahar 2016, s. 79-89.

¹⁴İsmail Özsoy, “Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler”, *Bilig*, S. 39, Güz 2006, s. 169.

¹⁵İbrahim Hasanoğlu, “Homo Sovieticus: SSCB'de Sovyet Halkı İnşası Çabaları”, *Turkish Studies*, Vol. 10/1, Winter 2015, s. 336.

azalma yaşanmış olsa da Sovyet vatandaşlarındaki günlük yaşam ve politik gerçekler arasında görülen farklılıklar ortadan kalkmadı. 1985 yılında uygulamaya konulan Glasnost ve Perestroyka politikaları doğrultusunda gerçekleşecek değişim için toplumdan yani tabandan gelen herhangi bir baskı da oluşmadı. Yönetim uygulamalarına karşı ortaya çıkan muhalefet, toplum ile politika arasında oluşan farklar karşısında politik bir ilgisizlik içinde bulundu. Brejnev döneminde Sovyetler Birliği'nde "Bilimsel Teknolojik Devrim" konuşulsa da Sovyetler Birliği bilim ve teknoloji alanında gelişmiş Batı dünyası hatta Asya'nın sanayileşen ülkeleriyle kıyaslanamayacak kadar geride kaldı. Üstelik Afganistan savaşı da ekonomik anlamda kayıplar yaşatarak Sovyetler Birliği için güç anlamında bir kazanım sağlamadı. Sovyetler Birliği'nde yaşanan tüm bu olumsuzluklara rağmen devletin mekanizmaları bir şekilde yürümüştür. Ancak tüm bu gelişmeler Sovyetler Birliği'nde reformların yukarıdan devrim şeklinde yapılmasının da başlıca sebeplerinden birisi olmuştur. Perestroyka boyunca süren ekonomik reformların sonuçları beklenildiği gibi olmasa da uygulamalar Sovyetler Birliği dış politikasında bazı değişimler gösterdi. Gorbaçov dış politikanın niteliği konusunda bazı değişiklikler yaptı. Özellikle Afganistan'daki savaşı sonlandırmak, ABD, Çin ve Doğu Avrupa devletleriyle ikili ilişkilerini geliştirmek istedi. Doğu Avrupa devletleri üzerindeki Sovyetler Birliği'nin üstlenmesi gereken sorumluluklarından da çoğunlukla kaçındı. Doğu Avrupa devletleri ise Sovyetler Birliği'ne her zaman güven duyular ve bu yapıda Sovyetler Birliği egemenliğine bağlılığın yıkılmayacağını, yerel Komünist Parti yapılanmalarının kendi ülkelerindeki gelişmelerden de sorumlu olduklarını düşündüler. Soğuk Savaş'ın bitmesine neden olan asıl sebepler arasında Doğu Avrupa'da yaşanan gelişmeler bulunmaktadır. Gorbaçov yönetimi Glasnost politikasıyla esasen yerel Komünist Parti iktidarlarının kendi halklarından aldıkları güveni pekiştirmelerini de destekledi. Yerel Komünist Parti liderlerine merkezi Moskova yönetiminin daha fazla müdahale etmeyeceği belirtilerek Glasnost politikasının uygulanması amacıyla halkın daha fazla özgürlük sahibi olması istendi.¹⁶

¹⁶Glasnost politikasının temel amaçlarından birisi de yönetimde şeffaflık uygulanmasıdır. Gorbaçov'un Glasnost politikası ile uygulamaya çalıştığı reformlar sonucunda yerel düzeyde Komünist Parti yönetiminde şeffaf bir yönetim anlayışı ortaya çıkmıştır. Çünkü yerel Komünist Parti liderleri de KGB tarafından yönetilen ve de merkezi Moskova yönetiminin kararları dışına çıkamayan yapılarıdır. Yerel düzeyde Komünist Parti liderleri olan isimler de yönetimin en etkili ismi olarak yerel yönetimde otoriter bir yapıya sahip olmuşlardır. Bkz. Gökhan Orhan, Sedat Çobanoğlu, "Sovyet Sonrası Dönemde Rusya'da İdari Reform Politikaları", *Yasama Dergisi*, C. 10, S. 30, Mayıs 2015, s. 56. ; Abdulkadir Baharççek-Osman Ağır, "Rusya'nın Başarısız Demokratikleşme Tarihi", *Birey ve Toplum*, C. 4, S. 8, Güz 2014, s. 13.

Buna rağmen Gorbaçov hem yönetim hem de toplum düzeyinde çoğu zaman söylemlerinde gerçekçi bulunmamıştır. *The Times* gazetesinde de bu durum bilinmekte ve Sovyetler Birliği'nde tutuklu durumunda bulunmuş olan Gorbaçov muhalifi isimlerin yazdığı haberlere de yer verilmektedir. Örneğin Sovyetler Birliği'nde sistem karşısında muhalif tavır takınan Valery Senderov tarafından yazılan "Gorbaçov'un Gerçek Renkleri" başlıklı muhalif tavır sergilenen haberde Batı dünyası Sovyetler Birliği'ndeki değişim konusunda uyarılmaktadır. Senderov yazısında Sovyet yönetimi ve toplumunun düşünceleri hakkında şunları söylemektedir: "*Valery Senderov Batı'yı istekli düşünceler karşısında uyardı. Batı'daki insanların Kremlin'de yaşanan gelişmelere yakından ilgi duymaları anlaşılabilir bir durum. Teklif edilen değişiklikler insanlığın birer kaderi. Fakat kimse SSCB'nin kanunlara uygun ve çoğulcu bir topluma sahip olduğunu kabul edemez. Batı'daki çoğu gözlemci Gorbaçov'a yüzeysel bakıyor. Birçok durum bunu kanıtlıyor. Tek ihtiyaçları Gorbaçov'un geçen hafta parti konferansında yaptığı konuşmayı dinlemek: "Son günlerde anti-demokratik hedefleri takip eden demokratik hakların korunması girişimlerini görüyoruz. Bazı insanlar sınırlarımızı muhalif parti oluşumlarına açmakla tüm sorunlarımızı çözebileceğimizi düşünüyorlar."*¹⁷

Batı dünyasında Gorbaçov'a güvenilmemesi gerektiğini düşünen yazar bu durum için örnekler de vermektedir. Parti düzeyinde değişimin ciddi anlamda amaçlanmadığını, muhaliflerle kurulan ittifakların da değişimin gerçekleşmesi için yeterli olmadığını düşünmekte ve şunları söylemektedir: "*Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi demokratikleşmenin bu şekilde suistimal edilmesi Perestroykanın amaçlarına aykırıdır ve halkın çıkarlarına karşı çıkmaktır. Genel sekreterlik her ne şekilde olursa olsun çoğulculuğun ilgilendiği bu görüşü her zaman dile getirdi. Komünist diktatörlük ise şimdiye kadar ekonomik, politik ve sosyal gücü üzerindeki tekeli terk etme konusunda hiçbir şey yapmadı. Parti konferansı da bunu sağlamadı. Rus halkı doğadan, özellikle de komünizmin doğasından mucizeler yaratmasını beklemiyor. Aslında konferansta Gorbaçov çevresindeki "liberal kanat" ile Yegor Ligachev ile ilişkilendirilen "muhafazakâr kanat" arasındaki ittifak görüldü. Muhafazakârlar ve liberal komünist nomenklatura elitleri arasındaki fark Batı'da önerilen şekilden çok daha az. Gorbaçov sistemi bazı değişiklikler-belirli siyasi*

¹⁷Valery Senderov, "Gorbaçov'un Gerçek Renkleri", *The Times* 9 Temmuz 1988.

liderler için sabit şartlar getirerek ve Sovyet toplumuyla birlikte Batı'ya yüzeysel tavizler vererek- güçlendirmek istiyor."¹⁸

Değişimin niteliğinden bahsederek devam ettiği yazısında Gorbaçov liderliğinde gerçekleştirilen son konferans için konsültasyon şeklinde ilginç bir benzetmede bulunmaktadır: *"Yapısal veya uzun sürecek nitelik değişikliği içermiyorlar ve kolayca devrilebilirler. Aslında konferans sevilen bir hastanın yarı ölü durumdaki bedeni üzerine yapılan bir konsültasyon gibiydi. Sistemin doğası ülkenin tüm sorunlarını çözecek olan belirli bir kişinin olmasını talep ediyor. Bu sebeple geçerli görüş ve çözümleri olan birçok kişi çözümlerden ve tartışmalardan dışlanıyor. Ülke genelinde, Baltık'tan Ural'a kadar binlerce insan yerel parti bürokratlarının demokrasiye saygı göstermeden kendilerini seçtirdikleri seçimler karşısında protesto gösterileri yapıyor.*"¹⁹

Gorbaçov'un parti üzerindeki etkileri konusunda yapılan benzetmeler esasen Sovyetler Birliği'nde reform politikaları doğrultusunda uygulamaya konulan gelişmelerin tam olarak gerçekleşmediği algısının kamuoyunda oluşturulmasının örneğidir. Bu sebeple Sovyetler Birliği'ndeki muhaliflerin Batı ile aralarında güçlü bir iletişim olduğu ve esasen Sovyet muhafazakâr çevrelerinin de bu durumun farkında olarak Gorbaçov'u eleştirmenin faydalı olmadığını düşündükleri söylenmektedir: *"Ağırlıklı olarak Batı'dan aldıkları destekten dolayı muhaliflerin güçlü konumları var. Muhafazakârlar Batı'nın ve Batı desteğinin, özellikle ekonomik yardım konusunda önemini fark etmiş durumdalar. Bu nedenle muhafazakârlar şu anda Gorbaçov'un konumunu tehdit etmeyi kendi çıkarlarına uygun görmüyorlar.*"²⁰

Soğuk Savaş sonlanırken Batı dünyası tarafından Gorbaçov'un Glasnost ve Perestroyka politikalarının uygulanmasına yapılan yardımların sonuca ulaşmada yeterli olmadığını düşünmektedir. Ayrıca Gorbaçov karşısında eleştirilerin arttığını ve tek başına kalarak reformlar konusunda başarılı olunamadığını belirtmekte, Gorbaçov'un Boris Yeltsin tarafından sert bir şekilde eleştirildiğini ve Komünist Parti'nin hükümetteki gücünün azaldığını söylemektedir: *"Gorbaçov'un politikalarının ve Batı ekonomik yardımının mevcut Sovyet sistemini güçlendirmekte nasıl kullanılacağı*

¹⁸V. Senderov, a.g.m.

¹⁹ V. Senderov, a.g.m.

²⁰ V. Senderov, a.g.m.

konusunda kaygıları bulunuyor. Önceki Moskova parti lideri Boris Yeltsin Gorbaçov'un bu reformlarını eleştirdi. Yerel hükümet meclisleri ve parti örgütlenmeleri için gerçekleştirilecek bu reformun bir kişi tarafından planlandığını, "kabul edilemez ve akıl almaz" bir reform olduğunu söyledi. Gerçekten de partinin Sovyet içindeki gücünden ayrılmasını hedefleyen reformun esas önerileriyle çelişiyor. Gerçekte Gorbaçov partinin hükümetteki hâkimiyetini hafifleterek muhafazakârların isteklerini yerine getiriyor."²¹ Bu şekilde Sovyet sistem muhalifleri tarafından Gorbaçov'un tüm reformlara rağmen hukuk dışı ve insan haklarını dikkate almayan uygulamaları bulunduğu söylenmektedir. Bununla birlikte Batı'nın bu duruma dikkat etmesi gerekliliği belirtilmektedir. İngiliz basınının sağ-muhafazakâr çevrelerini temsil eden bir gazetesinde bu şekilde Sovyet sistemini eleştiren söylemlere yer verilmesi kamuoyunda oluşan bakış açısını da göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Batı dünyasının Sovyetler Birliği'ne yönelik oluşan güvensizlik hislerine sahip bakış açısı karşısında ise Gorbaçov yönetiminin tartışmalı yönlerinden birisi olan Soğuk Savaş'ın sona erdirilmesi ile ilgili yönetsel reform uygulamalarının Sovyetler Birliği'ndeki etkisi ve liderlerin üstlendikleri politik roller, Boris Yeltsin tarafından Gorbaçov'un eleştirilmesindeki şekliyle tartışılmaya başlandı. Burada bahsedilmesi gereken bir durum ise *The Times* gazetesinde Gorbaçov her ne kadar batılı ve de kendileriyle çalışmakta uygun bir isim olarak düşünülse de esasen Sovyetler Birliği'ndeki politik gelişmelerde Rusya'nın ciddi anlamda destek verdiği isim olarak Yeltsin görülmektedir.²² Yeltsin'in muhalif tavrının Kremlin'e karşı birlik cumhuriyetlerinin mücadelelerinin yönetim düzeyinde yansımaları olduğu söylenmektedir.²³ Sovyetler Birliği genelinde yaşanan tüm gelişmelerde Yeltsin ile de yakından ilgilenilmiş ve İngiliz kamuoyu Yeltsin ile ilgili bilgilendirilirken Yeltsin ve Gorbaçov arasında yapılacak bir seçimin zorluğundan bahsedilen yazılar yayınlanmıştır.²⁴ Esasen bu durum İngiliz basınının sağ-muhafazakâr çevrelerini temsil eden *The Times* gazetesinin bölgedeki gelişmeleri Batı basınının sahip olduğu gazetecilik ilkeleri çerçevesinde ortaya koymaya çalıştığını da göstermektedir.

²¹ V. Senderov, a.g.m.

²² Barbara Amiel, "Rusya'nın Kalbinden Bir Çılgılık", *The Times* 6 Mart 1990.

²³ Bruce Clark, "Kremlin İmparatorluğunun Her Yerinden İtirazlarla Karşı Karşıya", *The Times* 1 Ekim 1990.

²⁴ Mary Dejevsky, "Yeltsin'e Yardım Etmeli miyiz?", *The Times* 28 Temmuz 1990.

The Times gazetesinde yer alan “Sovyet Reform Programı Yenilgiyle Karşılaşıyor” başlıklı haberde Sovyetler Birliği lideri Gorbaçov’un iktidara geçtiğinden bu yana içişlerinde en kötü krizle karşılaştığı belirtilmektedir. Reform programının Sovyetler Birliği’nde yer alan hem sağ hem sol çevreler tarafından sert bir şekilde muhalefetle karşılaştığı söylenmektedir: “*Bay Gorbaçov, kıdemli Sovyet editörlerine, reform programının sağ ve soldan gelebilecek saldırıların tehlikesinde olduğunu söyledi. İktidara geldiğinden bu yana en kötü iç kriziyle karşı karşıya kalırken, basını halkı karıştırmakla suçladı. Ermenistan ve Azerbaycan'da sürmekte olan etnik krizi çözmek için güç kullanmaya hazır olduğunu belirtti. Kremlin, 1930'larda Stalin'in NKVD'si tarafından yapılan Minsk katliamları hakkında soruşturma başlattı. Üç yıl önce kremlin liderliğini devraldığından beri en kötü iç kriziyle karşı karşıya kalan Mikhail Gorbachov, reform programının Sovyetler Birliği'nde hem soldan hem de sağdan yapılan muhalefet yüzünden yenilgi durumu ile karşı karşıya olduğu konusunda sert bir uyarı verdi. Sovyet editörlerine ve kültürel yetkililere yaptığı konuşmasında, iki hafta önce tatilden dönmesine rağmen sıkıntılı görünen Sovyet lideri, Sovyet basını, toplumun zor bir sosyal ve politik geçiş sürecini anlamalarındaki görevlerine yardım etmediklerini ve başarısız olduklarını söyledi.*”²⁵

Haberde görüldüğü üzere Gorbaçov’un uygulamak istediği reformlar desteklenmekle birlikte Gorbaçov’un yönetiminde yaşadığı politik muhalefetten de bahsedilmektedir. Gorbaçov’a karşı Moskova merkezi yönetiminde muhalif hareketler olduğu ve de iç politikada yaşanan gelişmelerle ilgili şunlar söylenmektedir: “*Bay Gorbaçov, gıda sıkıntısı çekilmeye devam edildiği sırada Perestroyka'nın sürdürülmesine yönelik yeterli bir destek olmadığını ve temel emtiaların reformların sürdürülmesinde gösterdiği sıkıntıların hızla yok olduğunu düşünüyor. Kıdemli Sovyet yorumcular ve Batılılar, arz talep koşullarında hızlı bir iyileşme olmadan, 57 yaşındaki bir liderin hoşnutsuz bir halkın tehlikeli halleriyle karşılaşabileceğine inanıyor ve mutsuz bürokratlar onu devirmek için güçlerini birleştiriyorlar. Halktan gelen şikâyetlerle karşılaştığı Sibiry'a'daki tatil turu sonrasında bu yana iç durum hakkındaki ilk yorumunda, Bay Gorbaçov Sovyet basını baskıyı gerekli kılan reformu suçlayarak meseleleri bir karışıklığa çevirmekle suçladı. “Bazı konuşmalarda ve yayınlarda, Perestroyka'nın ekonomik durumu ağırlaştırdığı, dengeyi finanse ettiği,*

²⁵“Sovyet Reform Programı Yenilgiyle Karşılaşıyor ”, *The Times* 26 Eylül 1988.

gıda kaynaklarını kötüleştirdiği, konutları ve diğer sosyal sorunları kötüleştirdiği fikrini kabul ediyorsunuz.” dedi. “Bu konuda ne söylenebilir? İlk olarak, Perestroyka işlemleri neden bir önceki döneme bağlı kalıyor?” diye sordu. Kolaylıkla “rafların boş olduğunu” veya “malların olmadığını” söylemek nafiledir. Antika fiyat yapısını düzene sokmak için en zor görevi üstlenemeyen Bay Gorbaçov, endişe verici durumlardan bahsetmelerini engellemek için editörlere seslendi. Muhafazakârların ve ilericilerin reformun başarısız olması durumunda birbirlerine benzer şekilde “size söylemiştik” demeyi beklediklerini ancak düşmanlarını daha belirgin şekilde tanımlayamadığını iddia etti.”²⁶

Gazete, Gorbaçov’un reformlarını uygularken muhalif görüşlerden dolayı yaşadığı sorunlardan bu şekilde bahsederken Glasnost politikası ile Sovyetler Birliği içinde şeffaflık ve özgürlük anlamında gelişmelerin olduğu bilgisini vermektedir. Bu konuda Gorbaçov ise aslında reformlar açısından daha aktif olmaları gerektiğini ve muhaliflerle verdikleri mücadelede esasen bir yenilgi yaşadıklarını söylemektedir: “Kremlin lideri, sol ve sağın topluma “karışıklık getirmek” ve perestroyka konusunda grev yapmak için bir araya geldiklerini iddia edecek kadar ileri gitti. Ayrıca, basının son zamanlarda keskin bir şekilde bölünmüş liberal ve muhafazakâr kamplara ayrıldığından şikâyet etti. Glasnost politikasını uygulamaya koyduğundan beri kendi medyasına yönelik en sert saldırılardan birinde, Bay Gorbaçov: “bugün size bu ya da şu dergide hangi harflerin ve hangisinin hangi harflerle yayınlanacağını söyleyebilirim. Gruplaşmanın verdiği önyargılar görünmektedir. Ve bunun üstesinden gelinmesi gerekiyor.” Daha öncekilerden çok daha açık bir şekilde itiraflarda bulunan Kremlin, reform savaşını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu, ülkenin en iyi gazete ve dergi editörleri ile düzenlenen bir dizi toplantıda şunları söyledi: “Şimdiye kadar yavaş davrandık ve zaman kaybediyoruz. Bu da kaybettiğimiz anlamına gelir.””²⁷

The Times gazetesinde Sovyetler Birliği’nde iç karışıklıkların yaşandığı ve Gorbaçov tarafından uygulanan Glasnost ve Perestroyka politikalarının yönetimde zayıflamaya neden olduğu söylenerek gelişmeler Sovyetler Birliği reform politikaları çerçevesinde takip edilmektedir.²⁸ Gürcistan’da 1989 yılında Sovyetler Birliği

²⁶ “Sovyet Reform Programı Yenilgiyle Karşılaşıyor”, a.g.m.

²⁷ “Sovyet Reform Programı Yenilgiyle Karşılaşıyor”, a.g.m.

²⁸ Michael Binyon, “Kremlin Kafkasya Şeflerini Görevden Almakta Zorlanıyor”, *The Times* 23 Mayıs 1988.

yönetimine karşı gerçekleştirilen protesto gösterileri gazete tarafından takip edilmektedir. Gürcistan'daki olaylara Abhazyaya gibi Müslüman bir bölgedeki huzursuzluğun sebep olduğu söylenmektedir.²⁹ Bölgede yaşayan halklar arasında gazete tarafından Müslüman ve Hıristiyan ayrımı yapıldığı görülmektedir. Etnik anlamda ise halklar bir azınlık olarak görülmekle birlikte protestolar ile Kafkasya'daki yaşanan gelişmeler Sovyetler Birliği içinde birer kırılma ve ayrılma hareketi olarak görülmektedir.³⁰

The Times gazetesinde yer alan “İslâm'ın Özgürleşmek İçin Çabaladığı Yer” başlıklı haberde Sohum şehrinin tarihi özelliklerinden bahsedilmektedir. “Gürcistan Rivierası” olarak adlandırılan bölgede yaşayan Abhazların Gorbaçov'un uygulamaya koyduğu Glasnost politikasını destekledikleri söylenmektedir. Bu politikanın uygulanmaya konulmasının ardından Rus ve Gürcü istilacılar olarak gördükleri çevrelerin gitmelerini istediklerini rahatça söyleyebildikleri belirtilmektedir. Etnik kökenli halkların yanı sıra Müslüman nüfus olarak Rusya'da ikinci büyük nüfusa sahip oldukları, Rusya için bölgede Gorbaçov'un reform politikalarını etkileyebilecek bir grup oldukları şeklinde bilgiler verilmektedir.³¹ Gazetede Kafkas halkları içinde meydana gelen gelişmeler süresince de Müslüman ve Hıristiyan ayrımı yapılarak bir bakış ortaya konulması yukarıda daha önce belirtildiği gibi bu haberde de dikkati çekmektedir. Abhazların Gürcistan'dan ayrı bir cumhuriyet kurmak istedikleri söylenmektedir.³²

The Times gazetesinde İngiltere'de başbakanlık görevinde de bulunmuş olan ve o dönemde İşçi Partisi milletvekilliği yapan Tony Blair tarafından yazılan “Bu Birleşen Bir Dünya” başlıklı haberde dünyada meydana gelen gelişmeler hakkında yorumlar yapılmaktadır: “*Son birkaç ay uluslararası politikaların sallanan ve daha önce görülmemiş şekilde yeni örneklerin yerleştiği değişen manzarasını gösteriyor. Elbette en önemlisi de Sovyetler Birliği'nde yaşanan karışıklıklar. Perestroyka ve Glasnost beklentileri konusunda kendisine aşırı güvenmenin kolaylığı ve Gorbaçov'un Polonya ziyareti aşılması gereken çok ciddi zorlukların olduğunu gösteriyor. Her şeye rağmen*

²⁹Mary Dejevsky, “Müslüman Bölgedeki Huzursuzluk Gürcü Protestosuna Neden Oldu”, *The Times* 11 Nisan 1989.

³⁰“Kafkaslardaki Kırılmalar”, *The Times* 11 Nisan 1989.

³¹“İslâm'ın Özgürleşmek İçin Çabaladığı Yer”, *The Times* 20 Temmuz 1989.

³²Michael Evans, “Gorbaçov Madencilere Grevlerini Sonlandırma Çağrısı Yaptı”, *The Times* 18 Temmuz 1989.

Batı'daki savaş sonrası kuşağı şüphe ve korku ile kabul ettiği şekliyle Sovyetler Birliği'ni dünyanın bir parçası olarak görüyor, parti konferansında reformun gösterilmeden atlanması, açık anlaşmalarda elçi bulundurması, hatta kıdemli yetkililerin kaldırılması için çağrıda bulunması da tavrımız üzerinde derin bir etkisi oldu."³³

Sovyetler Birliği ve Doğu dünyasında yaşanan gelişmelerden bahsedilen yazıda Gorbaçov'un etkili bir isim olarak Batı ile ilişkilerde ön plana çıkan bir lider haline geldiğinin düşünüldüğü belirtilmektedir. Çin ile Sovyetler Birliği karşılaştırması üzerinden komünist sistem hakkında yorumlar yapılmakta; her iki ülkenin yaşadığı değişim ve politikalar için de şunlar söylenmektedir: "*Gorbaçov'un gerçek önemi Doğu Bloğu'ndan bir lider ilk kez içten bir şekilde düşünülerek dikkate alınmış olması. Gorbaçov'un sürdürdüğü politikaların temelleri aslında Çin tarafından ortaya koyuldu. Dünyanın en yoğun nüfusunu oluşturan –bir milyar ya da çeyrek fazlası- ülkelerinin liderleri 1978'den beri dünyanın geri kalanı ile Gorbaçov'un güçlü büyümenin ülkelerin geleceği olduğu ve ekonomik kısıtlamalarla bunun sağlayamayacağını düşündüğü fikirleri göz önüne gelmeden daha önce farkına vardıkları "açık kapı" politikası izliyor.*"³⁴

Blair tarafından Çin'in dünya ekonomik alanında gerçekleştirdiği atılım ve ilerlemenin Sovyetler Birliği'nde gerçekleştirilmek istenen ekonomik değişime de benzediği söylenmektedir: "*Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi, Çin ekonomisi de 1949 devriminden sonra muazzam ilerleme kaydetti- halklar giyindi, beslendi ve cezalandırıldı- ancak hükümet merkezden siyasal önceliklere göre örgütlenen "komuta ekonomisinin" doğal sorunu peşinde koştu. Şimdi her iki ülke iddialı bir değişim programına giriyor. Çin'de, Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi, bu program, malların üretimi ve dağıtımını üzerindeki kontrollerin gevşetilmesi ve fiyatlarının değerlerini daha uygun bir şekilde yansıtmaya çalışılması anlamına geliyor. Yabancı ülkelerle ortak girişimleri ve Batı teknolojisinin ithalatını teşvik etmek amacıyla Çin kıyıları boyunca özel bir ekonomik bölge oluşturulmuştur. "İşe yarayıp yaramadığı", "ideolojik olarak doğru olup olmadığının" yerini aldı veya daha doğrusu biri diğeriyle eşanlamlı oldu. Pratik sosyalizme yönelik bu dürtünün ardında sıradan vatandaş ile birlikte*

³³Tony Blair, "Bu Birleşen Bir Dünya", *The Times* 20 Temmuz 1988.

³⁴Tony Blair, "Bu Birleşen Bir Dünya", *The Times* 20 Temmuz 1988.

hesaplanamayan bürokrasiyi maddi ilerlemesinin önündeki engel olarak gören tüketici kesim var."³⁵

Batı dünyası ile Sovyetler Birliği ve Çin gibi komünist ülkeler arasındaki sistemlerin farklarına değinilen yazıda her iki ülkede yaşanan devrimlerin ve reformların niteliklerinden bahsedilmektedir. Yaşanan tüm zorluklara rağmen Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov tarafından uygulanan reformların sonucunda gelişmelerin olumlu olacağı ve de Gorbaçov'a karşı Sovyet aydın kesiminin de minnettar kalacağı söylenmektedir: *"Eşzamanlı olarak ve yine Batı'da, karar vermenin ademi merkezîyetçilik için bir itici güç olduğundan, yalnızca merkeze verilen gücün tanınması sadece demokratik değil etkisiz bir durumdur. Çin ve Sovyet reformlarının en çarpıcı özelliği, ekonomik verimliliğin politik demokrasiden tedirgin olanlara bağlanmasıydı, birinin diğeri olmadan imkânsız olabileceği kanısına varıldı. Siyasi reforma doğru gerçekleşen hareketlenme, Çin'de Kültür Devrimi'nin acılı hatıraları ile pekiştirilir. On yıl boyunca ülke pratik sorunları ideolojik fanteziyle çözmeye çalıştı: Sonuç anarşi ve gerileme. Hem Çin'deki hem de Sovyetler Birliği'ndeki bu değişim programına ilişkin en büyük risk, insanların beklentilerini gerçekçi olarak tatmin edilebilecekleri noktaların ötesine çıkarmasından kaynaklanıyor. Sovyet entelektüel sınıfı Gorbaçov'a özgürlük için teşekkür edecek, ancak halk yemek sıralarına bakacak. Bu şekilde, bu ülkelerin kendi iç problemleriyle ilgilenmelerine izin veren uluslararası gerginliğin gevşetilmesi, önemli bir olumlu rol oynamaktadır."*³⁶ Haberde Sovyetler Birliği ile diğer komünist ülkeler arasındaki iş birliğinden ve benzerliklerden bahsedilirken Batı dünyasındaki gelişmelerin sonucunda komünist ülkelerde yaşanan değişim hakkındaki yorumlar dikkat çekicidir. İngiltere'de *Thatcherizm* fikrinin modasının geçerek eski moda olarak görünmeye başladığı düşünülmektedir. Ayrıca yaşanan gelişmeler sonucunda Batı demokrasilerinde hükümet kavramının önemli olduğunun görüldüğü de söylenmektedir: *"Dünyanın bir yarısı saf bir komuta ekonomisinin verimliliğini sorgularken, Batı, sağcı ideolojinin büyük ölçüde egemenliğinin sağlandığı son on yılı yeniden değerlendirmekle meşgul. Komünist ülkeler, hükümetin hesap verebilir olması gerektiğini keşfediyorlar. Batı demokrasilerindeki ruh hali ise hükümet kavramının hala gerekli olduğunu kabul etmeye doğru ilerliyor. ABD'de demokratların cumhurbaşkanlığı seçimini kazanma şansı yüksek olan adayı Michael Dukakis, iyi bir hükümetin savunucusu olmasa bir*

³⁵T. Blair, a.g.m.

³⁶T. Blair, a.g.m.

*anlamı ifade etmiyor. Fransa'da François Mitterrand, kazandığı cumhurbaşkanlığı kampanyasında, sürekli olarak Fransa'nın bir toplum olarak var olmasındaki kimliklerini vurguladı. Bireycilik adına hükümeti dahi fesheden sabit Thatcherizm fikri aniden adım adım eski moda olarak görünmeye başlıyor. İnsanlar kamu hizmetlerinin verimli olmasını ancak kamunun açılmasını, zenginlik yerine vatandaşlık temelinde sunmasını ister. Okulda veya sağlıkta ya da konutta, Thatcher'in üçüncü döneminde sürdürülen "vazgeçme" motifi, insanların bir toplum olarak harekete geçme ihtiyacı konusunda artan bir farkındalığa sahip olmaları konusunda huzursuzluk duymaktadır. Şimdi uluslararası olayların gücü ulusları birbirilerine daha da yakınlaştırıyor. İzolasyon politikaları ekonomilerimizin uluslararası niteliklerine ya da daha iyi iletişim ve seyahat çağında insanların bilincine uymuyor. Politik ve ekonomik iş birliğinin sadece istenmesi gerektiğini değil gerekliliğini de öğreniyoruz. Gidecek çok yol var ama dünya harekete geçti."*³⁷

İngiltere İşçi Partisi milletvekili bir isim tarafından Sovyetler Birliği ile sadece Batı dünyası arasında değil Çin gibi bir karşıt güç arasında da stratejik ortaklıklar kurulduğundan bahsedilmesi; Sovyetler Birliği'nde yaşanan değişimin İngiltere tarafından yakından takip edildiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Blair yazısında böyle bir gelişmenin dünya üzerinde politikaların yeniden şekillendiğinin ve milletler arasında kutuplaşma yerine bir bütünleşmenin yaşandığının göstergesi olduğunu söylemektedir. Birleşen bir dünya olarak betimlediği bu durum sonucunda da Sovyetler Birliği gibi izole ekonomik devlet yapılanmalarının durumlarının değişeceğini düşünmektedir. Bu söylemlerle İngiliz basınının sağ-muhafazakâr çevrelerini temsil eden *The Times* gazetesinde Sovyetler Birliği için liberal değişimlerin anlatıldığı yorumların yapıldığı yazılar yer almakta ve Sovyetler Birliği'ne değişimin nitelikleri hakkında bilgiler verilmektedir. Gorbaçov yönetiminde içişleri politikaları dışişlerinden daha önemli politikalar ve bu durum 1989 yılında Doğu Avrupa'daki ülkelerin bağımsızlıklarını talep etmelerine kadar herhangi bir şekilde değişmedi. Gorbaçov, uluslararası arenada gündemi takip etmek ya da gündemi kendisi belirlemek yerine yaşanan olaylara gündelik tepkiler verdi. Glasnost ve Perestroyka politikalarının uluslararası ilişkiler ve dünya politikalarında yer alacak uygulamaları için "Yeni Düşünce" adı verilen doktrinsel bir anlayış ortaya koydu. Bu anlayış gereği Gorbaçov,

³⁷T. Blair, a.g.m.

nükleer bir savaşın önlenmesi amacıyla tüm dünya devletlerinin ortak şekilde insani değerler etrafında birleşmelerini ve ortak değerleri savunmaları gerektiğini söylemiştir. Bu anlayış çerçevesinde Gorbaçov yönetimi tarafından ortaya konulan 1987 yılında ABD ile Orta Menzilli Nükleer Silahlar Antlaşması, 1989 yılında Afganistan'dan askerlerin geri çekilmesi ve 1990 yılında Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması imzalanması gibi çeşitli gelişmeler yaşandı.³⁸ Bununla birlikte Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov yönetimiyle birlikte topluluklar ve cumhuriyetler haricindeki Sovyet toplumuna karşı kendisinden önce yönetime gelen isimlerin temel özelliklerinden birisi olan şiddet kullanma yoluna başvurma seçilmedi. Bu sebeple Gorbaçov dünya politikalarında şiddetsizlik politikası uygulayan ve her zaman ılımlı bir kişilik olarak tanındı. Gorbaçov yönetimde dışişlerinden sorumlu bir ekip oluşturdu. Bu ekipte Dışişleri Bakanı Eduard Shevardnadze, danışman Chernyaev, Komünist Parti Merkez Komitesi (KPMK) Uluslararası İlişkiler Dairesi Başkanı Anatoly Dobrynin, aynı daire gözetmeni Aleksandr Yakovlev yer aldı ve Sosyalist Ülkeler Dairesi Başkanı Vadim Medvedev oldu. Gorbaçov yönetiminin dışişlerinden sorumlu olan bu ekip dönemin iki kutuplu dünyasında özellikle Soğuk Savaş'ın iki gücünden birisi olan ABD'ye karşı imtiyazlı bir dış politika sergiledi.³⁹

Gorbaçov, Sovyet uzmanlarının sürekli olarak dile getirdiği ülke içinde emperyalist ülkelerin faaliyetleri olduğu uyarılarına rağmen Reagan ile gerçekleşen uluslararası görüşmelerde stratejik bir ortak haline geldi. Aynı şekilde ABD'de Sovyetler Birliği karşıtı gerilimler yaşansa da yönetimdeki isim olan Reagan da Sovyetler Birliği'nde bir değişim yaşandığı düşüncesine sahipti. Karşılıklı ikili ilişkilerin artması ve özellikle Cenevre, Reykjavik, Washington ve Moskova zirveleri gibi gelişmeler sonucunda Gorbaçov yönetimi uluslararası ilişkilerde eski Sovyet doktrinlerinden vazgeçerek karşılıklı bağımlılık ilkesini savundu.⁴⁰

³⁸Caşın, *a.g.e.*, s. 358.

³⁹Gorbaçov döneminde Sovyet dış politikasında yaşanan değişimin nedenleri hakkında bkz. George W. Breslauer, *Gorbachev and Yeltsin as Leaders*, Cambridge University Press, New York 2002, s. 70–78.

⁴⁰Ronald Reagan'ın Sovyetler Birliği'nde yaşanan değişim ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasında oynadığı roller hakkında bkz. Andrew E. Busch, "Ronald Reagan and the Defeat of the Soviet Empire", *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 27, No. 3, Summer 1997, s. 451-466. ; Gorbaçov ile Reagan arasındaki bahsedilen tüm zirveler boyunca yaşanan ikili ilişkiler ve söylemler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Svetlana Savranskaya, Thomas Blanton, *The Last Superpower Summits Gorbachev, Reagan and Bush. Conversations that Ended The Cold War*, Melyakova, A. (Ed.), Central European University Press, Budapest 2016.

2. Gorbaçov'un Reform Politikalarının The Times Gazetesine Yansımaları

2. 1. Perestroyka Politikası

Sovyetler Birliği yönetim sisteminde ekonomik alanda yer alan bürokrasi ve yönetim kadroları tamamen sistemin kendi iç dinamikleriyle bütünleşmiş yapılardır. Esasen bu sistem Bolşevik İhtilali'nden itibaren Sovyet Birliği yönetimine geçen tüm isimlerin ekonomi alanında mutlak bir reform ihtiyacı duymalarının da başlıca sebeplerinden birisidir. Yine de Gorbaçov dönemine bakıldığında her ne kadar ekonomik reform ihtiyacı hissedilerek çeşitli uygulamalar yapılmaya çalışılsa da bazı muhalif çevreler Gorbaçov'u başlangıçta ekonomik alanda reform yapmamakla ve bu alandaki reformların Perestroyka politikası içinde Gorbaçov iktidarının ilk yıllarında kendiliğinden oluştuğu şeklinde suçlamaktadırlar.⁴¹ Perestroyka ile ilgili siyasi bürokrasinin üst kademeleri reformların ekonomik alanda nasıl uygulanacağı konusunda ortak bir fikir sağlayamamıştır.⁴² Bu durum uzun süre parti içinde de tartışmalara neden olmuştur. Örneğin The Times gazetesinde ekonomik reformlarla ilgili olarak bu programın kurucusunun Leonid Abalkin olduğu söylenmekte ve Gorbaçov'un yönetiminde uygulamaya konulan ekonomik reformlar içeren Perestroyka politikasında kendisinin ortağı da olduğu belirtilmektedir. Parti kongresinde reformlar konusunda tartışmalara muhaliflerin neden olduğu ve Abalkin'in muhaliflere karşı ekonomik reformları savunduğu belirtilmektedir.⁴³ Burada da görüldüğü gibi gazete, Gorbaçov'un yönetime gelmesinden uzun süre sonra da reform politikalarını takip etmektedir.

The Times gazetesinde yer alan "Liberaller ve Muhafazakârlar Sovyet Ekonomik Değişiminin Derecesi Üzerinde Mücadele Ediyorlar" başlıklı haberde Sovyetler Birliği içinde yer alan liberaller ve muhafazakârlar arasında ekonomik değişim konusunda bir çatışma yaşandığı belirtilmektedir. Haberde Pravda yazarı Vsevolod Ovchinnikov'un bir yazısında Çin'e yaptığı bir gezi sonrasında girişimcilik ruhunun politik ve sosyal açıdan olumsuzluklarla dolu olduğunu gördüğü söylenmektedir. Sovyetler Birliği içinde ekonomik reformlar konusunda tartışmaların

⁴¹Seweryn Bialer, "The Changing Soviet Political System: The Nineteenth Party Conference and After", Bialer, S. (Ed.), *Politics, Society and Nationality Inside Gorbachev's Russia*, Westview Press, Boulder, 1989, s. 193.

⁴²John Gooding, "Gorbachev and Democracy", *Soviet Studies*, Vol. 42, Issue 2, 1990, s. 206.

⁴³Mary Dejevsky, "Gorbaçov Müttefikleri Reformlara Ateşli Bir Şekilde Destek Veriyor", *The Times* 5 Temmuz 1990.

önde gelen isimlerinden olan, ekonomik sosyoloji ile ilgili çalışmaları bulunan ve liberal ekonomik reformların sistemle bütünleşmiş hale getirilebileceğini söyleyen isimlerden Tatyana Zavslavskaya, reformlar sonucunda eski ile yeninin çatışmasının yaşandığını, dar görüşlü ve muhafazakâr ekonomi bürokratlarının da tüketici taleplerine karşı direndiklerini söylemektedir.⁴⁴

Esasen gazete bu haberde de görüldüğü üzere Sovyet komünist sisteminde uygulanan ekonomik reformlar konusunda Gorbaçov'un ciddi muhalefetle karşılaştığını ve bu gibi bir tutumun da Gorbaçov reformlarını engellediğini düşünmektedir. Sovyet gazeteleri üzerinden de bilgiler verilerek Sovyetler Birliği içişlerinde yaşanan gelişmeler karşısında liberal sistemin desteklenmesinin amaçlandığı da anlaşılmaktadır. Çünkü haber sistematüğinde görüldüğü üzere gazete, yaşanan gelişmeler üzerinden sürekli olarak Sovyetler Birliği'nin yıkılacağını ve komünist sistemin sonlanacağını söyleyerek kamuoyunda böylesi bir duruma hazırlıklı olunması algısını oluşturmaktadır. Sovyetler Birliği yönetim mekanizmalarında olsun, sosyal alanlarında olsun tüm içişleri politikalarında bir hareketlilik görülmektedir. Sovyetler Birliği'nde ekonomik reformlara karşı çevreler, reformlar için ilk olarak Gorbaçov'la birlikte Komünist Parti yönetiminde yüksek mevkilere gelen kadroların gençleştirilmesi, disiplinin sağlanması ve merkeziyetçiliğin parti merkez yönetim denetimleri anlamında artırılması gerektiğini savunmuşlardır.⁴⁵ Bu çevreler modernleşmeyi, yönetimin etkinliğinin artırılmasını ve disiplin ortamının artırılarak var olan siyasi, ekonomik sosyal yapıların yönetsel anlamda reform programına alınmasını mecbur görmekteyler.⁴⁶

Gorbaçov'un uygulamaya koyduğu reform programları da çoğunlukla bu ilkeler çerçevesinde gerçekleşti. Gorbaçov da yönetimin daha çok etkin olmasını, sistemin değişiminden ziyade faal hale getirilmesini ve yönetimin dünyaya ayak uyduracak bir hızla yeniden yapılanmasını amaçlamıştır. Sovyetler Birliği'nde radikal yeniliklerin birer alt yapısı olarak görülen bu reformlar dağılma için bir hazırlık evresi oldu. Bu açıdan bakıldığında da Sovyetler Birliği'nin dağılmasına giden yıllarda reformların etkileri görülmektedir. Örneğin sosyal yapıda başlatılan reformlar çerçevesinde toplumun yönetimin denetiminde olduğunu göstermek ve ülkede toplum-devlet

⁴⁴Richard Owen, "Liberaller ve Muhafazakârlar Sovyet Ekonomik Değişiminin Derecesi Üzerinde Mücadele Ediyorlar", *The Times* 17 Ağustos 1985.

⁴⁵W. J. Tompson, "Khrushchev and Gorbachev as Reformers: A Comparison", *British Journal of Political Science*, Vol. 23, Issue 1, 1993, s. 87.

⁴⁶Richard Sakwa, *Gorbachev and his Reforms 1985- 1990*, Philip Allen, New York 1990, s. 301.

ilişkinin belirginleştirmek için alkol ürünleriyle mücadele kampanyası başlatıldı. Bu gibi reform uygulamaları ekonomik olarak vatandaşların ülkeye katkılarını artırmayı amaçlasa da esasen Sovyet halkının devlete karşı tepkilerini artırmıştır.

The Times gazetesinde yer alan “Perestroyka'nın Düşmanları” başlıklı bir haberde Sovyetler Birliği'nde gerçekleştirilen reformların Sovyet toplumuna bir lütf olarak görülmesinden vazgeçilmesi gerektiği şeklinde bir eleştiri yapılmaktadır. Aslında Perestroyka'nın bürokrasinin toplumla bütünleşmesi için bir fırsat olabileceği belirtilmektedir. Perestroyka'nın eski ile yeni arasında bir mücadele olduğunun bilinmesi gerektiği söylenmektedir. Kısacası toplumun reformlara karşı verdiği tepki İngiliz basınının da dikkatini çekmektedir.⁴⁷ Aynı gazetede İngiliz anket şirketi MORI'nin sahibi Robert Worcester tarafından yazılan “Proletarya İçindeki Anketörler” başlıklı haberde Gorbaçov'un Perestroyka politikası ile ilgili olarak halkın desteğinin %63 oranlarında olduğu ve de asıl sorun olarak bürokrasiyi gören halkın da %60 oranlarında olduğu söylenmektedir.⁴⁸

Sovyetler Birliği Devlet Planlama Komitesi uzun dönemli hedefler doğrultusunda işletmelerde ekonomik seviyelerin yükseltilmesi için çalıştı. Stalin döneminin önemli projelerinden olan Moskova yakınlarına hidroelektrik santraller kurulması kararlaştırıldı. Yatırım çevrelerinin elektrik üretiminin artırılmasını ve ekonominin canlanmasını içeren elektrifikasyon projesine benzer şekilde elektrik ve elektronik sanayisiyle iş birliği içinde enerji sarfiyatını azaltması istenmiştir. Gorbaçov, bir konuşmasında kalifiye elemanların artırılması, tüm işçiler ve yöneticiler tarafından modernleşmenin sahiplenilmesi ve yenileşmenin süreklilik kazanması gerektiğine dikkat çekmektedir.⁴⁹ Bununla birlikte kalitenin de süreklilik kazanması istenmiştir. Üretimde kalite süreçlerinin artırılmasının gerekliliğine vurgu yapılarak ekonomik alanda canlılık artırılmak istenmiştir. Ancak tüm bu hedefler ve planlar öne sürülürken aslında Brejnev yıllarında toplumla devlet arasında uygulanan ekonomik garantiler konusundaki sözleşmeler de çiğnenmiş oldu. Çünkü daha öncesinde Komünist Parti kongresinde onaylanan toplum-devlet sözleşmesine göre Sovyet vatandaşları için bir istihdam garantisi bulunmaktaydı. Sanayi politikası doğrultusunda gerçekleştirilen,

⁴⁷“Perestroyka'nın Düşmanları”, *The Times* 27 Haziran 1988.

⁴⁸Robert Worcester, “Proletarya İçindeki Anketörler”, *The Times* 13 Ocak 1988.

⁴⁹Linda J. Cook, “Breznev's 'social contract' and his Gorbachev's Reforms”, *Soviet Studies*, Vol. 44, Issue 1, 1992, s. 39.

insanların kullandığı elektrikten tasarruf için makineleşmeye geçilmesi ve daha az elektrik tüketen elektronik aletlerin kullanımının artırılması gibi çeşitli uygulamalar sonucunda toplumun iş sahibi olma garantisi de sona erdi.⁵⁰ Komünist Parti kongresinde de onaylanan söz konusu gelişme programı sonrasında yurttaşların istihdam garantisi teknolojik modernleşme hedefleri dolayısıyla tehlikeye girmiştir.⁵¹ Perestroyka politikasının toplumsal alanda yansımaları da tüm birlik cumhuriyetleri topraklarında çeşitli toplumsal halk hareketlerinin artmasına neden oldu. Halk hareketleri ise birlik cumhuriyetlerinde cephe terimiyle karşılık bulmaktadır. Sovyet yöneticileri tarafından cephe terimi ise ilk olarak o dönem Sovyetler Birliği Devlet ve Hukuk Enstitüsü Başkanı Boris Kuraşvili'nin toplumsal hareketler ve yapılanmalar için reform politikasına destek veren "Halk Cepheleleri" söylemiyle ortaya çıktı.⁵²

Komünist Parti üyesi olsun ya da olmasın Sovyetler Birliği sınırları içinde yaşayan tüm halkın ortaklık ve birliktelik kurabileceği bu cephele birer muhalif gruplara dönüşüp özellikle yönetimin denetlenmesi anlamında büyük etkide bulundular. İlk olarak Baltık bölgesinde bulunan cumhuriyetlerde faaliyetler gerçekleştiren Halk Cepheleleri yerel Komünist Parti yönetimleriyle kurdukları ilişkiler ile üst düzey yönetim katında da kendilerine yer buldular. Baltık Cumhuriyetleri içindeki Halk Cepheleleri, Perestroyka politikalarının uygulanması safhasında aktif roller üstlendiler de gelişen süreç içerisinde her biri Sovyetler Birliği totaliter rejimine karşı muhalif hareketler örgütleyen birer milliyetçi merkez haline geldiler.⁵³

Kuruldukları süreçte daha çok kendi cumhuriyetlerinin Komünist Parti yapılanmalarında yer alan cephe üyeleri daha sonra merkezi Moskova yönetimi içinde de yer aldılar. Kendi gelişimlerini ve örgütlenmelerini tamamlayıp sağlamlaştırdıklarında ise Komünist Parti merkez yönetiminden ayrılarak bağımsızlık mücadelesi içine girdiler. Moskova'da bulunan merkezi yönetim Halk Cephelelerinin gerçekleştirdikleri bağımsızlık hareketlerine karşıysa sert bir şiddet uygulama yoluna gitti. Dağlık Karabağ olaylarındaki gibi her birlik cumhuriyetinde meydana gelen olaylara karşı sert askeri müdahalede bulundu. Örneğin Sovyetler Birliği, Dağlık Karabağ olayları sırasında Azerbaycan Halk Cephesi'nin taleplerini ve isteklerini yerine

⁵⁰Tompson, a.g.m., s. 92- 94.

⁵¹Anders Aslund, *Gorbachev's Struggle for Economic Reform: The Soviet Economic Process*, Cornell University Press, New York 1990, s. 76- 80.

⁵²Vera Tolz, *The USSR's Emerging Multiparty System*, Westport, New York 1990, s. 17.

⁵³Tolz, a.g.e., s. 18- 24.

getirmemiştir. Dağlık Karabağ'da yaşayan Türkler bu durumdan güç kazanan Ermeniler tarafından zalimce katliama uğradılar. Ermeni saldırılarının katliam olduğu fikrini kabul eden bazı Rus araştırmacılar dahi vardır.⁵⁴

Sonuç olarak Halk Cepheleri hareketleri güçlerini artırmışlar, Sovyetler Birliği yönetimi müdahalelerini sertleştirmiş ve Sovyetler Birliği yöneticileri de Halk Cephelerinin kendilerinden daha güçlü hale geldiklerini kabul etmişlerdir. Bununla birlikte Perestroyka politikasının uygulamaları devam ederken The Times gazetesi yaşanan farklı gelişmelerle de ilgilenmiştir. Perestroyka politikası doğrultusunda yeni reformların gerçekleştirilmesine rağmen ekonomik anlamda gelişmelerin yansımalarının olmadığı ve de esasen Sovyet topraklarının her yerinde de bunun gözlemlendiği belirtilmektedir. Örneğin bölgede gerçekleştirilen motor yarışları sırasında Bakü gibi bir şehirde dahi yolların halen daha çukurlarla dolu ve bakımsız olduğu gibi haberlerle bu durum kamuoyuna yansıtılmaktadır.⁵⁵

2. 2. Glasnost Politikası

Gorbaçov yönetiminin uygulamaya koyduğu Glasnost politikası birlik cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarını hızlandıran ve tüm dünyadan daha çok haberdar olmalarını sağlayan politikadır. Sovyet medyasındaki değişimler de bu politika doğrultusunda yaşandı. Sovyet medyası Glasnost öncesinde sıkı şekilde denetlenen bir yapıya sahipti. Örneğin dış ilişkilerle ilgili yaptığı haberlerde toplumu bilgilendirirken haberler içerideki ve dışarıdaki izleyici kitlesine göre belirlenmekteydi. Sovyet halkının kapitalizmin kötü bir yapı olduğuna, kapitalizmde şiddet olaylarının daha çok yaşandığına ve ırkçılığın arttığına inandırılması gerekiyordu. Medya dış politika hedeflerine de hizmet etmeliydi. Ancak tüm bunları gerçekleştirirken olumlu bir imaja sahip yabancı ülkeleri de Sovyetler Birliği ile iş birliği yapmaya teşvik etmek gerekmekteydi. Sovyet medyası tüm zorluklarına rağmen yaptığı yayınlarla bu hedeflerin hepsine birden ulaşmayı amaçladı. Tass Ajansı Sovyetler Birliği hükümeti tarafından istihbarat servisi olarak kullanılmıştır. Haber konuları yeşil, mavi, beyaz ve kırmızı olarak sınıflandırılmaktadır. White (Beyaz) olanlar belirli resmi yetkililerin ulaşabildikleri bilgiler; Red (Kırmızı) olanlar ise Sovyetler Birliği liderliğinin en üst düzey yetkililerinin ulaşabilecekleri bilgilerdir. Hassas ve önemli bilgiler konuşmaların

⁵⁴Bkz. Yuri Pompeyev, *Karabağ Kan İçinde*, Azerbaycan Ansiklopedisi Neşriyatı Poligrafiya Birliği, Bakü, 1996.

⁵⁵Graham Rock, "Çukurlarla Dolu Perestroyka", *The Times* 28 Nisan 1990.

son cümlelerinde veya Beyaz Tass ile sansürlü Kızıl Tass Ajansları aracılığıyla bildirilirdi. Sendikalarla polisin çatışmalarını gösteren film sahneleri gazete haberlerinden çok daha gerçekçiydi. Glasnost politikasının uygulanması bahsettiğimiz ajanslarda haberler yayınlanırken tüm haberlerin kamuya açık olması şeklinde bir değişime neden oldu. Devletin tamamen halka ve dünyaya açık hale getirilmesini amaçlayan Glasnost ile Sovyet basınında yaşanan değişim sonucunda toplumsal ve de bağımsızlık amaçlayan hareketler de arttı.⁵⁶

KPMK 1987 yılında gerçekleştirdiği ilk toplantısında Gorbaçov'un uyguladığı demokratikleşme politikası siyasal alanda öne çıkan gelişme olarak görüldü. The Times gazetesinde yayınlanan "Plastik Çantaların Maliyeti" başlıklı haberde Gorbaçov'un demokratikleşme politikası doğrultusunda ekonomik reformlar da gerçekleştirdiği söylenmektedir.⁵⁷ Haberde Mary Dejevsky tarafından Sovyetler Birliği'nde uygulanan reform politikalarının toplumsal alanda etkilerinden bahsedilmektedir. Moskova'da yaşayan insanların apolitik plastik çantalar taşımaya başladıkları, Moskova'ya deodorantın geldiği, Moskova'nın artık daha yaşanabilir bir şehir olduğu ancak anti-alkol kampanyası gibi zorlayıcı yaptırımların insanlar arasında tartışma yarattığı söylenmektedir.⁵⁸

KPMK 1987 yılındaki ikinci toplantısında ise Sovyetler Birliği yönetiminde bulunan tüm birlik cumhuriyetlerinin katılımıyla 1988 yılında gerçekleşmesi öngörülen bir konferans yapılmasına karar verildi. Gorbaçov, Sovyetler Birliği siyasi hayatında Stalin yıllarından itibaren süregelen bir durgunluğun yaşandığını ve siyasi hayatın bu durgun yapıdan kurtulması gerektiğini belirtti. Demokratikleşmenin ilkeleri gereği öncelikle siyasi rejimde seçimler konusunda değişim yapmaya çalıştı. İlk olarak Komünist Parti'nin yapılanmasında parti içi katılım çalışmalarının artırılmasını sağladı. Parti içinde temsilcilerin rolleri konusunda da değişimin gerekliliğini düşünen Gorbaçov, bu amaçlar doğrultusunda belirli kararlar aldı.⁵⁹

Yapılması planlananlar ise şunlardır:

⁵⁶Brian McNair, *Glasnost, Perestroika and the Soviet Media*, Routledge, London 1991, s. 121.

⁵⁷"Plastik Çantaların Maliyeti", *The Times* 6 Ağustos 1987.

⁵⁸"Plastik Çantaların Maliyeti", a.g.m.

⁵⁹A. Hewett, *Reforming the Soviet Economy: Equality Versus Efficiency*, Brookings Institution Press, Washington 1988, s. 349.

- Partide genel sekreterlerin ve yerel Komünist Parti Sekreterlerinin teşkilat oylarıyla seçilmesi,
-
-
-
- Bölge meclislerindeki seçimlerde yoğun katımlı bölgelerin kurularak seçimi kazanacakların sayısından daha çok adayın seçimlerde aday gösterilmesi,
- İşçi konseylerinin atamalar yerine seçimle iş başına gelmeleri.⁶⁰

Sonuç olarak Glasnost politikası ile Sovyetler Birliği siyasi yapılanmasında var olan totaliter düzen biraz olsun değiştirildi. Gerçekleşen uygulamalara bakıldığında ise siyasi hayattaki değişimin bağımsızlık süreçlerinde birlik cumhuriyetlerinin milliyetçi hareketlerine etkisi olduğu da görülmektedir. Çünkü siyasi hayatta ortaya çıkan açıklık yani kamunun halka açık hale gelmesi uygulamaları ile birçok milliyetçi isim de Sovyetler Birliği yönetimi içinde kendine yer bulma şansı yakaladı.

Gorbaçov uyguladığı Glasnost politikasıyla daha önceden de toplumda oluşturulması planlanan Homo Sovieticus'un devletine, partisine ve ülkesine karşı daha yakın olacağını düşünmekteydi. Halkın yönetimden duyduğu memnuniyetin artmasının başlıca koşulu ise elit siyasi bürokrasi çevrelerinin modern dünyanın yönetim şekillerinden etkilenecek açık yapılar haline gelmeleridir.⁶¹ Bu sebeple de demokratikleşme süreci denilen bir süreç içine giren Sovyetler Birliği yönetimi için Glasnost politikası Perestroyka politikasının ikinci safhası olarak görülmektedir. Zaten Gorbaçov henüz Sovyetler Birliği liderliğinde değilken 1984 yılında İngiliz parlamentosunda yaptığı bir konuşmasında ülke yönetiminde "Yeni Düşünce" adı verilen ilkelerin ve de bu ilkeler çerçevesinde planlanan Glasnost politikasının uygulanacağını söylemekteydi. Yeni Düşünce Perestroyka politikasıyla reforma uğrayan dış politikada Batı destekli ve de Komünist Doğu ile Kapitalist Batı dünyası mücadelesinin ana eksen olmadığı bir dış politikayı öngörmekteydi. Bu politika doğrultusunda özellikle silahsızlanma ve nükleer silahların sınırlandırılması uluslararası

⁶⁰Werner Hahn, "Electoral Choice in the Soviet Bloc", *Problems of Communism*, Vol. 36, No. 2, March/April 1987, s. 32-33.

⁶¹Jeffrey Hahn, "Power to the Soviets?", *Problems of Communism*, January/February 1989, s. 34-45.

politikanın başlıca gündemini oluşturdu.⁶² Bu sebeple de dönemin İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher, Sovyetler Birliği Başkanı Gorbaçov ile yakın ilişkilerde bulunmuş ve de kendisinin gerçekten ortak çalışabildiği tek Sovyetler Birliği lideri olduğunu söylemlerinde özellikle belirtmiştir.⁶³

The Times gazetesinde Richard Owen tarafından yazılan “Thatcher Glasnost Boyunca Nasıl Yardım Edebilirdi?” başlıklı haberde gelişmelerle ilgili ABD ve Sovyetler Birliği arasında iletişimi Thatcher’ın sağlayabileceği belirtilmektedir: “*Bayan Thatcher’ın Moskova’ya yolculuğu, Doğu-Batı arasındaki en önemli ilişkilerde Batı’nın Sovyetler Birliği’ni geri çevirmeye başladıktan iki yıl sonra Gorbaçov’a verdiği imtiyazları artırmaya çalışıyor. Batı Avrupa’da Sovyet’in kısa menzilli füzelerine ilişkin korkular ve Varşova Pakti’nin geleneksel tavrı dikkate alındığında, Başkan Reagan’ın Avrupalı füzelerle ilgili bir anlaşmayı “Yıldız Savaşları” projesinden ayırma konusundaki önerisi reddedilemez. Thatcher ziyareti, başka meseleleri de gündeme getiriyor: Toriler (Muhafazakâr Parti)’in seçimdeki oy oranları ve her ikisi de işleriyle meşgul olduğunda İngiltere’nin Washington ile Moskova arasındaki iç meselelerde aracı olması.*”⁶⁴

Thatcher bu duruşuyla Sovyetler Birliği ile devrimci birliktelik kuran bir lider olarak görülmektedir: “*Bir başka deyişle Bayan Thatcher, aynı zamanda hala kendisini üreten sistemin esiri olarak devam ettiren Sovyet şartları içinde devrimci bir birliktelik sağlayacak. Muhaliflerin serbest bırakılmasındaki dezavantaj ise ilk başta onları parmaklıkların arkasına yerleştiren sisteme kendisinin de önem vermesidir. Kontrollü basın özgürlüğünün sakıncası da açıklık politikasının sınırlarını vurgulaması, imtiyazların gücündeki azalma ile birlikte Sovyet ordusunun menfaatlerini ihlal etme riskiyle karşı karşıya kalması ve generallerin gerçekte var olan güçlerini ortaya çıkarmasıdır.*”⁶⁵

Haberde Thatcher ve Gorbaçov arasında karşılıklı olarak duyulan güven duygusu ile ilgili söylemler de yer almaktadır. Gorbaçov’un reform politikaları doğrultusundaki girişimler sonucunda yaşanan gelişmelerin olumlu şekilde karşılandığı

⁶²M. Gorbachev, *Glasnost Asıl Neyi İstiyorum*, (Haz.: Tuba Tarcan Çandar), Dönemli Yayıncılık, İstanbul 1988, s. 26.

⁶³Margaret Thatcher, *Demir Lady’nin Anıları Başbakanlık Yılları*, (Çev.: Gülden Şen), Sabah Kitapları, Medya Holding, İstanbul 1994, s. 311-330.

⁶⁴Richard Owen, “Thatcher Glasnost Boyunca Nasıl Yardım Edebilirdi?”, *The Times* 11 Mart 1987.

⁶⁵R. Owen, a.g.m.

ve kendisinin Sovyetler Birliği'nde değişimi gerçekleştirdiği kabul edilerek şunlar söylenmektedir: “*Bayan Thatcher, Sovyetler Birliği'ni gözlerimizin önünde değiştiren ve Doğu-Batı fikir savaşında yepyeni bir meydan okuma sunan bir adamla buluşuyor.*”⁶⁶

Reform politikalarına ve değişimin gerçekleştiğine dair duyulan güven sonucunda da Gorbaçov hakkında İngiliz basınında olumlu bir algı oluşmaktadır. Gorbaçov'un uygulamaları ve iç politikadaki duruşu da desteklenirken şunlar söylenmektedir: “*Bugün Gorbaçov tam iki yıl iktidarda olmuş olacak. Geçen sonbahardaki aradan sonra, reform planlarına karşı yoğun bir muhalefetle karşılaştığında, belirgin bir güvenle ilerlemiştir. Mart 1985'te devraldığında başarısını tamamlamaya kararlı görünüyor: modernize edilmiş bir Rusya, komünist sistemin üstünlüğünü silah zoruyla değil, örnek kuvvetle kanıtlayacaktır.*”⁶⁷ Haber görselinde Gorbaçov'un başında bir fötr şapka bulunması ve bu şapkanın kenarında Thatcher'ın resminin bulunduğu bir rozetin yer alması İngiltere'de Gorbaçov'un Glasnost ve Perestroyka politikaları doğrultusunda şekillenen reform uygulamalarının Thatcher tarafından desteklendiğini göstermesi bakımından da dikkat çekicidir.

Görsel 1: Richard Owen, “*Thatcher Glasnost Boyunca Nasıl Yardım Edebilirdi?*”, *The Times* 11 Mart 1987.

⁶⁶R. Owen, a.g.m.

⁶⁷R. Owen, a.g.m.

Sonuç

Araştırmada görüldüğü üzere The Times gazetesi Sovyetler Birliği'nde yaşanan gelişmeler sonucunda Glasnost ve Perestroyka politikaları ile uygulanan reformların hayata geçemediğini kamuoyu ile paylaşmaktadır. Ancak Gorbaçov'un içişlerinde yaşanan gelişmelere de bir şekilde müdahale etmek istediğinin İngiltere tarafından bilindiği görülmektedir. Gorbaçov'un ülke içinde uygulamaya çalıştığı politikalar doğrultusundaki reform girişimleri desteklenmekle birlikte gazete genelinde dikkati çeken ve kamuoyunun algılarında oluşturulmak istenen Sovyetler Birliği'ndeki değişimin ciddi boyutlarda olmadığı düşüncesi de bazı yazarlar tarafından paylaşılmaktadır. Örneğin Gorbaçov yönetimi tarafından Minsk Katliamı hakkında soruşturma açılması ve Stalin dönemlerine kadar Sovyetler Birliği içinde yaşanan etnik bazı olayların tekrar gündeme getirilmesi ise kamuda şeffaflık politikası olan Glasnost'un uygulanmakta olduğunun düşünülmesine sebep olması bakımından ilgi çekicidir. Çünkü Sovyetler Birliği'nde tarihi olaylarla ilgili kamuda herhangi bir şekilde bir soruşturmanın açılıyor olması Gorbaçov döneminde ortaya konulan Glasnost politikası doğrultusunda kamuda şeffaflık sağlanması amacıyla gerçekleştirdiği reformların sonuca ulaştığını da göstermektedir.

Ekonomik alanda da Perestroyka politikası doğrultusunda reformların uygulandığı ancak birlik cumhuriyetlerinde yaşanan etnik olayların ve Sovyetler Birliği merkezi yönetiminin içişlerinde liberaller ile muhafazakâr çevreler arasındaki çatışmaların ekonomik reform uygulamalarını kısıtladığı söylemi İngiliz kamuoyuna sunulmaktadır. Bu söylemler esasen İngiltere tarafından liberal sistemin komünist sistemin karşısında etkin ve güçlü hale gelmesinin istendiğini de göstermektedir. Bu şekilde İngiliz basını tarafından Sovyetler Birliği yönetimi tarafından uygulamaya konulan Glasnost ve Perestroyka politikaları ile gerçekleştirilen reformlar takip edilmektedir. Komünist sistemin reformunu amaçlayan Gorbaçov'un çalışmalarının Sovyet iç politikasında muhalefetle karşılaştığı söylenmekte ve böylece Gorbaçov reformlarının İngiliz basınında desteklendiği bir tutum sergilenmektedir.

Kaynaklar

“Plastik Çantaların Maliyeti”, *The Times* 6 Ağustos 1987.

“Perestroyka'nın Düşmanları”, *The Times* 27 Haziran 1988.

“Sovyet Reform Programı Yenilgiyle Karşılaşıyor ”, *The Times* 26 Eylül 1988.

“Kafkaslardaki Kırılmalar”, *The Times* 11 Nisan 1989.

“İslâm'ın Özgürleşmek İçin Çabaladığı Yer”, *The Times* 20 Temmuz 1989.

“Moskova'nın Kanunsuz İmparatorluğu”, *The Times* 19 Eylül 1989.

AMIEL, B., “Rusya'nın Kalbinden Bir Çığlık”, *The Times* 6 Mart 1990.

ASLUND, A., *Gorbachev's Struggle for Economic Reform: The Soviet Economic Process*, Cornell University Press, New York 1990.

BAHARÇİÇEK, A., Osman AĞIR, “Rusya'nın Başarısız Demokratikleşme Tarihi”, *Birey ve Toplum*, C. 4, S. 8, Güz 2014, s. 5-27.

BIALER, S., “The Changing Soviet Political System: The Nineteenth Party Conference and After”, Bialer, S. (Ed.), *Politics, Society and Nationality Inside Gorbachev's Russia*, Westview Press, Boulder, 1989, s. 193-241.

BINYON, M., “Kremlin Kafkasya Şeflerini Görevden Almakta Zorlanıyor”, *The Times* 23 Mayıs 1988.

BALIR, T., “Bu Birleşen Bir Dünya”, *The Times* 20 Temmuz 1988.

BRESLAUER, G. W., *Gorbachev and Yeltsin as Leaders*, Cambridge University Press, New York 2002.

BROCK, G., “Huzursuzluk SSCB Geneline Yayılıyor”, *The Times* 28 Mayıs 1988.

BROWN, A., “Ideology and Political Culture”, Bialer, S. (Ed.), *Politics, Society, and Nationality inside Gorbachev's Russia*, Westview Press, Boulder, 1989.

BUSCH, A. E., “Ronald Reagan and the Defeat of the Soviet Empire”, *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 27, No. 3, Summer 1997, s. 451-466.

CAŞIN, M. H., *Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi*, Atlas Yayınları, Ankara 2015.

CLARK, B., "Kremlin İmparatorluğunun Her Yerinden İtirazlarla Karşı Karşıya", *The Times* 1 Ekim 1990.

COOK, L. J., "Breznev's 'social contract' and his Gorbachev's Reforms", *Soviet Studies*, Vol. 44, Issue 1, 1992, s. 37-56.

DAĞI, Z., *Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika Rusya'nın Dönüşümü*, Boyut Kitapları, İstanbul 2002.

DAVIES, N., *Avrupa Tarihi*, İmge Yayınları, Ankara 2006.

DEJEVSKY, M., "Müslüman Bölgedeki Huzursuzluk Gürcü Protestosuna Neden Oldu", *The Times* 11 Nisan 1989.

DEJEVSKY, M., "Gorbaçov Müttefikleri Reformlara Ateşli Bir Şekilde Destek Veriyor", *The Times* 5 Temmuz 1990.

DEJEVSKY, M., "Yeltsin'e Yardım Etmeli miyiz?", *The Times* 28 Temmuz 1990.

DERMAN, G. S., "Rus Dış Politikasında Reformların Etkisi ve Sonuçları", *Karadeniz Araştırmaları*, C. 13, S. 49, Bahar 2016, s. 79-89.

EVANS, M., "Gorbaçov Madencilere Grevlerini Sonlandırma Çağrısı Yaptı", *The Times* 18 Temmuz 1989.

GOODING, J., "Gorbachev and Democracy", *Soviet Studies*, Vol. 42, Issue 2, 1990, s. 195-231.

GORBACHEV, M. S., *Political Report of The CPSU Central Committee to the 27th Congress of The Communist Party of The Soviet Union*, Novosti Press Publishing, 1986.

GORBACHEV, M., *Glasnost Asıl Neyi İstiyorum*, (Haz.: Tuba Tarcan Çandar), Dönemli Yayıncılık, İstanbul 1988.

HAHN, J., "Power to the Soviets?", *Problems of Communism*, January/February 1989, s. 34-45.

HAHN, W., "Electoral Choice in the Soviet Bloc", *Problems of Communism*, Vol. 36, No. 2, March/April 1987, s. 29-39.

HASANOĞLU, İ., "Homo Sovieticus: SSCB'de Sovyet Halkı İnşası Çabaları", *Turkish Studies*, Vol. 10/1, Winter 2015, s. 311-340.

HEWETT, A., *Reforming the Soviet Economy: Equality Versus Efficiency*, Brookings Institution Press, Washington 1988.

KANET, R. E., Alexander V. Kozhemiakin, *The Foreign Policy of the Russian Federation*, Macmillan Press, London 1997.

KILROY-SILK, R., "Egemenliğimiz Üzerinde Uluslararası Düşünceler", *The Times* 13 Ekim 1989.

KOTKIN, S., *Armageddon Averted: The Soviet Collapse: 1970-2000*, Oxford University Press, New York 2001.

MCNAIR, B., *Glasnost, Perestroika and the Soviet Media*, Routledge, London 1991.

MILLER, J., "Sansür Uzaya Ulaştı", *The Times* 15 Nisan 1987.

ORHAN, G., Sedat ÇOBANOĞLU, "Sovyet Sonrası Dönemde Rusya'da İdari Reform Politikaları", *Yasama Dergisi*, C. 10, S. 30, Mayıs 2015, s. 45-71.

OWEN, R., "Liberaller ve Muhafazakârlar Sovyet Ekonomik Değişiminin Derecesi Üzerinde Mücadele Ediyorlar", *The Times* 17 Ağustos 1985.

OWEN, R., "Thatcher Glasnost Boyunca Nasıl Yardım Edebilirdi?", *The Times* 11 Mart 1987.

ÖZSOY, İ., "Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihî ve Evrensel Dersler", *Bilig*, S. 39, Güz 2006, s. 163-194.

POMPEYEV, Y., *Karabağ Kan İçinde*, Azerbaycan Ansiklopedisi Neşriyatı Poligrafiya Birliği, Bakü 1996.

ROCK, G., "Çukurlarla Dolu Perestroyka", *The Times* 28 Nisan 1990.

SAKWA, R., *Gorbachev and his Reforms 1985-1990*, Philip Allen, New York 1990.

SAVRANSKAYA, S., Thomas BLANTON, *The Last Superpower Summits Gorbachev, Reagan and Bush. Conversations that Ended The Cold War*, Melyakova, A. (Ed.), Central European University Press, Budapest 2016.

SENDEROV, V., “Gorbaçov’un Gerçek Renkleri”, *The Times* 9 Temmuz 1988.

THATCHER, M., *Demir Lady'nin Anıları Başbakanlık Yılları*, (Çev.: Gülden Şen), Sabah Kitapları, Medya Holding, İstanbul 1994.

TOLZ, V., *The USSR's Emerging Multiparty System*, Westport, New York 1990.

TOMPSON, W. J., “Khrushchev and Gorbachev as Reformers: A Comparison”, *British Journal of Political Science*, Vol. 23, Issue 1, 1993, s. 77-105.

WALICKI, A., *Marxism and the Leap to the Kingdom of Freedom: The Rise and Fall of the Communist Utopia*, Stanford University Press, Stanford 1995.

WALKER, C., “Eski Koruyucuların Son Baş Eğişi”, *The Times* 25 Şubat 1986.

WORCESTER, R., “Proletarya İçindeki Anketörler”, *The Times* 13 Ocak 1988.

YAYLA, A., *Liberal Bakışlar*, Profil Yayıncılık, İstanbul 2014.